

A Magyar Optimum harmadik vitája

A Magyar Szocialista Párt
Közép- és Kelet-európai Tagozatának ülése
2000. október 5.

Tabajdi Csaba:

Mai ülésünkön tovább folytatjuk a vitát arról, hogy milyen nemzettudattal lehetünk versenyképesek a 21. század globalizálódó, integrálódó világában, s annak formálásában milyen teendői, feladatai vannak a baloldálnak. Ez alkalommal két jeles tudóst kértünk fel álláspontjának kifejtésére, Pomogáts Bélát, a Magyar Írószövetség elnökét, a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaságának elnökét, és Bíró Gáspárt, aki a kisebbségi kérdés egyik legjobb hazai szakértője. Arra kértem előadóinkat, hogy ne fukarkodjanak a bírálattal, mert egyrészt a vita alapjául szolgáló tanulmány még a csiszolódás stádiumában van, másrészt nem mondtam le arról, hogy a tanulmányt és a Tagozat vitáit *Magyar Optimum* címmel kötetbe szerkeszsem. Van olyan tervem is, hogy meg kellene lepni a november végi pártkongresszust egy millenniumi üzenettel, mert a Magyar Szocialista Párt a magyar millennium kapcsán tulajdonképpen nem jelenítette meg álláspontját.

Nagyon fontos üzenet, hogy eltérően a kormánypártiak Millenniumától, a Szent Istváni Magyarország nemcsak a magyarok állama volt, hanem Magyar Királyság, amelynek a kezdetektől kezdve – magyar, szlovák, horvát, három társnemzete volt, és később társnemzeti jelentősége volt a németnek, a szerbnek és a romának is. Ezen túl voltak még további kisebbségek: szetének, szlovákok, (vendek), zsidók, örmények, görögök. A 19. század elejéig ez egy jól működő multietnikus királyság volt. A 19. század második felének problémáit nem lenne szabad visszavetíteni az előző századokba! Nem igaz az, hogy Magyarország a népek börtöne volt. Már csak azért sem, mert a szlovák, a román és a szerb nemzeti újjászülésben a magyar nyelvű területeknek, nevezetesen Pestnek és Budának kulcsszerepe volt. A magyar baloldálnak jeleznie, hogyha a magyar nép befogadó volt, akkor annak is kell maradnia, vagyis semmiféle kisebbségi címkézést, kirekesztést nem engedhet meg magának. Glatz Ferenc egyik kiváló tanulmányában rámutat, hogy Magyarország nemcsak a bajor és

más német tartományokból fogadott be Szent Istvántól kezdve mesterembereket, és Mátyás idején Itáliából is, hanem befogadta a keletről jött szegény népeket is: a besenyőket, a kunokat, a jászokat, és a középkorban Nyugat-Európából elüldözött zsidókat és cigányokat is.

Mint az Európa Tanács frissen megválasztott romaügyi raportőre, jelezni fogom, hogy azért élnek ilyen nagy lélekszámban Közép- és Kelet-Európában romák, mert Nyugat-Európa a középkorban és azt követően kivetette magából ezeket a népcsoportokat, és e térségben pedig befogadták őket. A 19.–20. század etnikai konfliktusait, aminek Közép- és Kelet-Európa az egyik gyűjtőhelye, ma megpróbálják visszavetíteni a történelembé. Holott míg Nyugat-Európa számos országa beolvasztotta a más ajkúakat, addig Közép- és Kelet-Európában ez nem történt meg. Voltak asszimilációs törekvések, de nem ugyanaz az állammodell működött, mint Nyugat-Európában. A magyar történelmi tudatban sok olyan ismeret hiányzik, ami nagyon fontos a jelenkor számára is. Nekünk nagyon egyértelműen el kell ítélnünk mindenféle antiszemitizmust, romaellenességet, mert az életveszélyes! Azt tervezem, hogy egy másik tanulmányban, össze kellene vetni a bal és jobboldal két markáns nemzetkoncepcióját. A kilencvenes évek közepén szimpátiával figyeltem a Fidesz törekvéseit, hogy megpróbálják a nemzeti kérdést, a patriotizmust a magyar politika fontos elemévé tenni, hogy a demokrácia és a piacgazdaság mellett a 20. század végi nemzetépítés problémáival is foglalkozni akartak. Ez akkor nagy kihívás volt, mivel a szocialista és a liberális pártoknak deficitje volt e tekintetben. Ezt mutatta a Millecentenárium is, amelyet a szocialista-liberális kormány nem ünnepelt meg megfelelő érzelmi töltéssel. Az Orbán-kormány viszont a másik szélsőségbe esett a Millennium kapcsán, amikor a nemzeti kérdésben az önelemző értelmi elemet mellőzte. Az Orbán-kormányra az etnikai központúság, a magyar kizárólagosság, sőt kirekesztő elemekkel érintkező nacionalizmus a jellemző, az MSZP alakuló nemzetkoncepciójára pedig a teljesítményelvű, az egyén szabad identitásvállalására épülő nemzetfelfogás. A Fidesz elmerül a történelemben, azt ideológiai alapon átírja, sőt kisajátítja, az MSZP számára hiteles történelmi tudat nélkül nincs nemzettudat, de a történelmi tudat nem nosztalgia, nem legenda, hanem a jövőt építő része a nemzeti emlékezetnek. A többség-kisebbség dimenziójában a FIDESZ számára csak a többségi identitás a lényeges. Az MSZP pedig azt vallja, hogy nem lehet olyan magyar patriotizmus, amely nem kisebbségbarát, nem nyitott a velünk élő nemzeti kisebbségek sajátosságaira. A többségi magyar identitásnak és a kisebbségek identitásának összhangban és egyensúlyban kell lennie. Liberális oldalról tapasztalhatjuk, hogy a hazai kisebbségek identitása sokszor több, fontosabb, mint a magyarságé, sőt olvastam olyan liberális véleményt is, hogy a magyar nemzeti érzés mindig giccsbe torkollik. *Nem igazolható történelmileg, hogy a magyar nemzeti érzés mindig giccsbe torkollik.* A FIDESZ számára a szimbolikus politizálás a túlsúlyos elem, az MSZP nemzetfelfogásában pedig pragmatizmus. Ez nem jelentheti, hogy a szocialistáknak érzéketleneknek kellene lenniük érzelmek és a szimbólumok iránt. Lehet mérlegelnünk, hogy helyes-e az elsős gyerekeknek az Orbán-kormány által kezdeményezett *Nemzeti olvasókönyv*. Szerintem helyes. Mi akadályozta meg a szocialista liberális kormányt, hogy hasonlót készítenessen? Vagy a

Millecentenárium kapcsán talán nem kellett volna százmilliók tűzijáték, de el tudtam volna képzelni egy három napos nagy közös ünneplést, nemzeti búcsút, „happeninget”. Meg lehet találni a szimbolikus lépéseknek azokat a formáit, amelyek nem bombasztikusak, nem nagyon nagy a költségigényük, de mégis segítik érzékelni, átérezni egy közösségnek, egy népnek az összetartozás élményét.

A Fidesz nemzetfelfogása érzelmileg telített, sőt időnként túltelített. A szocialistáké viszont túlságosan száraz, rideg, racionális. A Fidesz azzal okozott nagyon sok nemzeti elkötelezettségű embernek csalódást, hogy kiderült számára, a nemzeti kérdés nyers hatalmi ambíciókat szolgál. Nem tagadhatjuk ezzel együtt sem ami pozitív a Fidesz nemzetfelfogásában, mert nem árt, ha az ember tanul a politikai ellenféltől. Változatlanul nem mondhatunk le arról, hogy teremtsünk egy magyar nemzeti optimumot, valamiféle megegyezést, egyetértést arról, hogy mik azok a nemzeti stratégiai kérdések, amelyek nem kezelhetők a négyéves parlamenti ciklusokban. Ezt nem ismétlem meg, mert a vidékfejlesztéstől a roma ügyön át az oktatás kiemelt kezelésén, az informatikán át, az előregedésig és a népesség fogyásáig nyolc pontban összefoglalja ezeket a *Magyar Optimum* című tanulmányom. Nem mondhatunk erről le, hiszen oldani kellene azt a merev politikai szembenállást, ami jelenleg van. Jelenleg mindenféle nemzeti egység megegyezés hiányában fikció marad. Hiába nevezi magát a Fidesz nemzetinek, amíg ilyen éles politikai demarkációs vonalat húz, amíg ilyen éles szembenállást gerjeszt és ennyire hiányzik a párbeszéd a különböző politikai táborok között. Addig a nemzeti egység üres szólam. A nemzeti egység csak elvileg létezik, mert eldöntendő kérdés, hogy nemzeti egysége, ha nem szerveződik meg, ha nem intézményesül, ha nem ölt testet. Ha létezik egy spontán nemzeti egység, az ily módon nem képes működni. A politikában ennél tovább kell menni, ezt nemzeti sorskérdésekben megegyezéssel, tárgyalással meg is kell jeleníteni! Az Európai Unióba való belépéssel a hat parlamenti párt egyetért, de mi lesz a többi sorskérdéssel?

Pomogáts Béla, a Magyar Írószövetség elnöke

Három kérdést szeretnék érinteni. Először néhány elméletinek nevezhető kérdéstről beszélnék, másodsor néhány széljegyzetet szeretnék fűzni a tanulmányhoz, harmadszor pedig szeretnék ugyancsak néhány széljegyzetet fűzni ahhoz a bevezetőhöz, amelyet az imént halottunk.

Először néhány elvi megjegyzés. Négy kérdéskört érintek. Az egyik a modernizáció és az identitás, a második a magyar–magyar párbeszéd, ami érinti a magyar nemzet egységének jelenlegi állapotát és esetleges jövőjét is, harmadszor a közép-európaiság és negyedszer az ún. független értelmiség, ami érinti a baloldal nemzetpolitikájának bizonyos kritikáját is.

A modernizáció és identitás kérdésköre. Az egész európai kultúrában ez a két fogalom a francia felvilágosodás óta meghatározza a kontinens szellemi és politikai mozgalmait a

Keletről Nyugatra Európa közepén

nemzeti kérdésnek a tárgyalásában és kezelésében. A felvilágosodás és a francia forradalom nagyon erősen vetette fel ezt a dichotómiát, nevezetesen azt, hogy egy nemzetnek először is meg kell valósítania a maga modernizációs folyamatait, tehát ki kell emelkednie azokból az állapotokból, amelyek az európai nemzetekre jellemzőek voltak egészen a 18. század közepéig, vagyis el kell indulni a polgárosodás útján, másrészt pedig artikulálnia kell és meg kell határozni a maga identitását. Ennek az identitásnak megfelelően kell elhelyezkednie a kontinensen, a nemzetek családjában. *Az identitás és a modernizáció* látszólag ellentmond egymásnak. A modernizáció bizonyos egyetemes, vagy a mi korunkra értve globalizációs folyamatokkal jár együtt. Az identitáskeresés, az identitás meghatározás, az identitásvédelem pedig ellentmond ezeknek a globalizációs folyamatoknak, és ilyen módon úgy is tekinthető, mintha szemben állna a modernizáció feladataival. Amikor ennek a két fogalmi körnek a gyakorlati-politikai vagy ideológiai szembenállásai megjelentek, akkor mindig nagyon erős konfliktusok jöttek létre egy-egy adott nemzeten, vagy egy-egy nemzeti értelmiségen, politikai eliten belül. Franciaországban például mindig nagyon erős volt a modernizációs hajlam, a francia önmagát a legjobb európainak tartotta, és már a felvilágosodástól és a francia forradalomtól kezdve egy nagyon erős és időnként radikális modernizációs folyamatokat indított el. Nagyon erős volt ugyanakkor a francia nemzeti identitás is, ami időnként francia nacionalizmusba torkollott. A két fogalmi kör a francia kultúrában is szembe került egymással. Ismert, hogy az I. világháború idején, vagy a két világháború közötti korszakban milyen erős feszültségek jellemezték a francia politikai kultúrát, a francia értelmiséget egy eszményi európaiságnak és a francia nemzeti identitásnak, nacionalizmusnak a szembeállításában. Azt a tragédiát, amit az 1940-es vereség jelentett Franciaország és a francia nemzeti öntudat számára, nagyrészt ennek a két fogalmi körnek a szembeállítása alapozta meg, pontosabban az, hogy a modernizációs kihívásokat és a nemzeti identitás kihívásait képtelen volt a francia értelmiség összeegyeztetni.

Hivatkozhatnánk német példákra is, hiszen a hitlerizmus, amely tagadta az egyetemes és európai folyamatoknak a fontosságát, és csak a nemzeti identitást helyezte előtérbe, ugyancsak tragédiába vitte Németországot. Magyarországon is már a 19. század eleje óta, de mondhatnám azt is, hogy II. Józseftől kezdődően, amikor a nemzeti identitás és a modernizáció kérdései először vetődtek fel a magyar értelmiség vitáiban, ez a két kérdés határozta meg a magyar értelmiségnek a gondolkodását. Itt is voltak olyan időszakok, amikor ezt a két fogalmi kört nem tudták egymással egyeztetni, és ebben az esetben az ország tragédiákba sodródott. Arra is szeretném ugyanakkor felhívni a figyelmet, hogy Magyarország akkor volt sikeres, és *a magyar értelmiség akkor tudott valóban megfelelő nemzeti stratégiát kialakítani, hiteles és hatékony ajánlásokat tenni az ország számára, amikor ez a két fogalmi kör, a modernizáció és az identitás egyeztetve, egymást kiegészítve, erősítve jelent meg a politikai térképen.*

Tulajdonképpen két ilyen nagy és a mai Magyarország számára is példamutató korszakról lehetne beszélni. Először a reformkorról, amikor a modernizáció teljes mértékben átha-

totta a magyar értelmiségnek, a magyar politikai kultúrának, de a magas kultúrának és a közkultúrának, sőt a közösségi mentalitásnak az egész rendszerét. Ugyanakkor áthatotta ezt a rendszert az identitás felfedezésének, megőrzésének, fejlesztésének az óhaja is, hiszen az 1848-as forradalomhoz vezető reformkorban ez a két nagy eszmei kör, a modernizáció és az identitás mindig együttesen jelent meg. Nem csak politikusokat – Kossuthot, vagy Széchenyit – foglalkoztatta ez a kérdéskör, hanem írókat is: Kölcseyt, Vörösmartyt, Eötvös Józsefet, vagy akár Petőfi Sándort.

A másik ilyen korszak az I. világháború előtti kor volt, amit a „második reformkornak” nevezett Horváth Zoltán a 60-as években, amely maga is egyfelől a modernizációnak, másfelől egy új módon felfogott és artikulált nemzeti identitás kinyilvánításának a korszaka volt. Itt elsősorban az akkori szellemi mozgalmakra gondolok – a *Nyugatra*, a *Huszádik századra* és más hasonló mozgalmakra, amelyek egyértelműen képviselték a modernizációnak és az identitásnak az egységét. Ennek a két fogalomnak az egysége később megbomlott, és azt hiszem, hogy a két világháború közötti korszak nagy mulasztása és deficitje éppen abból származott, hogy nem sikerült szélesebb körben ennek a két fogalmi rendszernek az egyeztetését megoldani, és ugyanígy nem sikerült 1945 után sem.

Valójában a kommunista korszaknak is volt egy modernizációs programja. Más kérdés, hogy ez a modernizációs program nem egyezett meg a világ fejlettebb részén kialakult modernizációs programmal, a nyugati értékrenddel, és ezért tévútra került, de modernizációs program volt. Ez a modernizációs program nem felelt meg a kor követelményeinek, és ugyanakkor nem volt alkalmas a nemzeti identitás kifejezésére, védelmére és fejlesztésére sem, sőt az identitásnak a fogalomköre teljes mértékben háttérbe szorult.

A modernizációnak és az identitásvédelemnek, vagy – kifejeződésének együttesen kellenie jelentkeznie! Az utóbbi tíz évben a magyar politikai kultúrának – ebbe természetesen beleérttem a pártok körében kifejlesztett nézetrendszereket is –, az egyik nagy mulasztása és deficitje éppen az, hogy noha 1989–1990 körül érzékelhető volt egy modernizációs programnak és egy identitásfejlesztési, vagy védelmi programnak az együttes megjelenése, később ezek a fogalmi körök szétváltak, szembe kerültek egymással, és éppen ezért az ország politikai elitje – ebbe beleérttem valamennyi eddigi kormányt is –, 1990. tavaszától nem tudott igazán hiteles és hatékony válaszokat adni az ország előtt álló nagy kérdésekre.

A második kérdéskör a *magyar–magyar párbeszédnek, illetve a nemzeti egységnek az ügye*. Ezzel Tabajdi Csaba két tanulmánya is bőven foglalkozik. Lényegében egyetértek azzal, amit ő erről elmond. Valóban ma a magyar–magyar párbeszédnek az ügye az egyik legégetőbb, legfontosabb kérdés. Ahogyan a magyar történelem során már nem egyszer, megint a 24. órában vagyunk. Tehát vagy most sikerül ebben az ügyben valamilyen hiteles koncepciót, politikai, lelki, erkölcsi, kulturális stratégiát kialakítani, vagy „elmege a vonat”. Ezen azt értem, hogy tíz év óta valójában a magyar politikai élet minden tényezője a baloldaltól a jobboldalig, mondhatnám, hogy a Munkáspárttól a MIÉP-ig küszködik azzal, hogy hogyan lehetne eredményesen, hitelesen és európai módon az anyanemzet és a Trianon ál-

tal leszakított magyar nemzetrészek valamiféle erkölcsi-kulturális, lelki egységét vagyis nemzeti egységét újjáalakítani, és fenntartani egy magyar–magyar párbeszéd keretében. Az a probléma, hogy mindenki másként értelmezi a nemzeti egységet. Természetesen a magyar nemzeti egységről beszélve, *nem csak a Magyarországon belüli különféle ideológiai, politikai, kulturális stratégiáknak, mentalitásoknak valamiféle szolidaritásáról és kiegyenlítéséről van szó, hanem a Magyarországon és a Kárpát-medencében élő magyar közösségek valamiféle egységének a helyreállításáról is.* Azt hiszem, hogy ez az egység, amely valamikor a közös államnak a szintjén, tehát a politikai nemzetnek a színterében jelent meg, ma már csak egy kulturális nemzetnek a színterében jelenhet meg, és éppen ezért a *kulturális tényezőket* kellene ennek a nemzeti egységnek a kialakításában, illetve a magyar–magyar párbeszédben előtérbe juttatnunk. Azért is érzem az elmúlt tíz év ilyen jellegű eszmecsereinek és tevékenységének a hiányait, mert nagyon sokszor nem a kulturális tér volt az, amiben ezeknek a kérdéseknek a tárgyalása, vagy egy ilyen stratégiának a kialakítása történt, hanem valójában a magyarországi belpolitikai tér határozta meg ezeknek a kérdéseknek a tárgyalását. Sok esetben nem az volt a gondolatokat és tetteket vezető szempont, hogy miként lehetne a trianoni határok által megosztott magyarságnak valamiféle újszerű egységét kialakítani, hanem azt volt a vitáknak a tétje, hogy az egyes politikai pártok hogyan tudnak profitálni a hazai politikai erőterben a magyar–magyar párbeszéd ügyének a felvetésével. Gyakran járom a szomszéd országokat, majdnem mindenkit ismerek, aki a környező országok magyar politikai, kulturális, vagy akár az egyház életében jelen van. Nagyon sokszor hallok azt a megjegyzést, hogy a magyar politikának nem az a fontos, hogy a határokon túl élő magyarok fejlődjenek, a jogaik biztosíttassanak, és hogy a magyar nemzeti egység valamilyen módon helyreálljon, hanem a határokon túl élő magyarok ügyét, panaszait és helyzetét a magyar belpolitikai érvrendszer részeként kezelje. Ezért nem lehet hiteles és eredményes az a politikai diskurzus, amit magyar–magyar párbeszédnek nevezünk.

A harmadik téma, amit meg szeretnék említeni – a közép-európai kérdéskör. Kétségtelen, hogy az európai integrációnak a reményeiben és gyakran változó helyzeteiben háttérbe szorult az a hagyományos magyar politikai, vagy lelki stratégia, amelyet nemcsak a magyar irodalom fejezett ki és alapozott meg: *Ady Endre, Németh László, József Attila, Fábry Zoltán, Balogh Edgár, hanem a politikai stratégia is Jászi Oszkártól és Károlyi Mihálytól kezdve Bajcsy Zsilinszky Endréig.*

A közép-európai helykeresés és elhelyezkedés az európai integrációs kihívásoknak a következtében háttérbe szorult. Ma már nagyon ritkán lehet hallani akár a politikai, akár a kulturális diskurzusnak a keretében, olyan érveket, vagy terveket, amelyek a közép-európai régióra vonatkoznak. Mégis azt hiszem, hogy egy hiteles magyar nemzeti koncepciónak és stratégiának mindenképpen foglalkoznia kell a magyarság közép-európai elhelyezkedésének, kapcsolatainak, történetének, múltbeli tapasztalatainak és jövőbeli terveinek, reményeinek a vizsgálatával is. Ezeket nem lehet megkerülni, mert akármennyire is a Nyugathoz kívánunk csatlakozni és egy nyugat-európai politikai térben kívánunk elhelyezkedni, mi *Kö-*

zép-Európa részei vagyunk, és nem tudjuk megkerülni azokat a kérdéseket, amelyek a közép-európai létünkben és történelmünkben fakadnak. Ezeket a régió népei közül talán egyedül a csehek tudnák megkerülni, hiszen mindig arra hivatkoznak, hogy Prága nyugatabbra van, mint Bécs, tehát ha Bécs Nyugat-Európa, akkor miért ne lehetne Prága még inkább Nyugat-Európa, de valószínűleg ők sem fogják tudni megkerülni. Tehát nem tudjuk megkerülni ezeket a kérdéseket. Ezeket a kérdéseket fel kell vetni, meg kell vitatni, ki kell tapogatni a megoldásnak az irányait, együtt természetesen az európai integráció kérdéseinek a megvitatásával. Valójában egy kettős politikai térben kellene gondolkodni, ami egyfelől Európát, másfelől Közép-Európát, a mi hagyományos helyünket jelenti. Azt hiszem, hogy éppen a nemzetről való gondolkodáshoz szervesen hozzátartozik a Közép-Európáról való gondolkodás.

A negyedik téma, amit fel szeretnék vetni a *független értelmiségnek a helyzete*. Én magamat független értelmiséginek tekintem és igyekszem is így viselkedni. Életem során egy alkalommal voltam párttag, amikor belekeveredtem a Magyar Demokrata Fórumba. Ott voltam 1987-ben Lakiteleken, az alapító atyák közé tartozom, de 1990 őszén kiléptem a Magyar Demokrata Fórumból, és sem azelőtt, sem azóta semmiféle politikai pártnak nem vagyok a tagja és nem is kívánok az lenni. Azt hiszem, írásaim is eléggé igazolják, hogy független értelmiségként próbálok gondolkodni. A független magyar értelmiség egyre inkább növekszik, a pártokból való kiábrándulás következtében egyre több értelmiségi ember nyilvánítja magát legalább erkölcsileg függetlennek és ennek a *független értelmiségnek a gondolkodását, a javaslatait nem nélkülözheti a nemzeti kérdés megoldása sem*. Sajnos éppen az elmúlt egy évben szereztem olyan ellentmondásos tapasztalatot, miszerint a most kormányon lévő politikai erők alig tűrik a független értelmiség jelenlétét és létezését, ugyanakkor a független értelmiség egyre inkább erősödik és egyre inkább kiábrándul a politikai elitből. Nagyon sok olyan újságcikkre tudnék hivatkozni, amelyek kerek-perec leírták azt, hogy nem lehet valaki független értelmiségi, mert vagy hozzánk tartozik, vagy az ellenségeinkhez, tehát vagy mi vagyunk, vagy ők vannak. Én ezt a gondolkodásmódot őszintén szólva bolsevizmusnak tartom, és gyerekkori emlékeim vannak arról, hogy megjelentek a népnevelők nálunk és elmagyarázták a szüleimnek, hogy nincs semleges álláspont. Ha valaki nem csatlakozik szívvel-lélekkel Rákosi Mátyáshoz, akkor az ellenség. *A Rákosi kornak az volt a jelszava, hogy aki nincs velünk, az ellenünk van. A Kádár kornak az, hogy aki nincs ellenünk, az velünk van. Orbán Viktor korszakának pedig az a jelszava, hogy aki nincs velünk, az – nincs.*

Vagyunk, szeretném leszögezni, és egyre inkább vagyunk, független értelmiségiek, akik szeretnék hallatni a szavukat a nemzeti kérdés megoldásában is! Nagyon fontosnak tartom, hogy a politikai erők hallgassák meg a független értelmiségnek a javaslatait és a tanácsait, ezért örülök annak, hogy Tabajdi Csaba meghívott engem erre a tanácskozássra, noha nem vagyok a pártnak a tagja és nem is vagyok a párt közelében, de barátaim vannak itt, a teremben is ülnek barátaim. Nem vagyok ellenség, egyébként a kormánynak sem vagyok az ellensége. Szeretném, ha a kormány jól működné, mert egy köztársaságban az a politikai érdek,

Keletről Nyugatra Európa közepén

hogy a kormány jól működjék, nem az, hogy az ember a kormánynak ellensége legyen. Nagy fájdalom számomra, hogy a kormány nem működik úgy, ahogyan én 1998-ban elvártam volna. Fontosnak tartom, hogy a független értelmiségi emberek el tudják mondani a nemzeti kérdésben is a javaslataikat, a tanácsaikat, és nagyon szívesen elmondom én is a tanácsaimat. El is mondtam az elmúlt hónapokban is: több beszélgetésem volt Martonyi Jánossal, Németh Zsolttal és a kulturális tárca vezetőivel, mindig elmondtam a véleményemet. Más kérdés, hogy ezzel nem okoztam mindig elégedettséget, sőt észrevettem, hogy kezdek nem kívánatos elemmé válni.

A továbbiakban *Tabajdi Csaba tanulmányának egy-két megállapításához szeretnék hozzászólni, elsősorban A magyar nemzettudat problémás vonásai a 21. század elején* című alfejezethez. Ez az alfejezet öt pontban foglalja össze azokat a felismeréseket, amelyeket a szerző „problémás vonásoknak” tekint. Mindjárt az első ponthoz, a méretérzékelés problémájához szeretném hozzátenni, hogy itt talán jó lenne egy-két mondatban a trianoni frusztrációkkal is foglalkozni. Azt hiszem, hogy a méretérzékelés problémája nagyrészt abból fakad, hogy *a magyar nemzeti tudat máig nem tudta megemészteni Trianont*. Azok sem tudták feldolgozni, akik hallgatnak róla. Éppen a hallgatással bizonyítják, hogy nem tudták feldolgozni, és azok sem tudták feldolgozni. Akik pedig teljesen légből kapott és veszélyes szövegeket hangoztatnak területi revíziók és hasonlóknak az ügyében, és éppen ezzel bizonyítják, hogy nem tudták feldolgozni. Tehát nagy deficit van ezen a területen, ami az ország helyzetének a megítélésében jelent problémát, lelki tényezőket, frusztrációkat, és ezeknek a feldolgozására is kell tenni valami ésszerű javaslatot. Ugyancsak ehhez a fejezethez szeretném azt a megjegyzést tenni, hogy *a társalanság érzése* kérdéskörében meg kellene említeni azt a gondolatot, amit *Németh László a tejtestvérek fogalmával fejezett ki*, tehát a magyarságnak a közép-európai népek közötti helyzetét. Hiszen Németh Lászlónak abban nagyon igaza volt, hogy a magyarságnak a helyzetét ebben a régióban nem pusztán a maga nyelvi és etnikai elszigeteltsége határozza meg, hanem a helyzet megítéléséhez hozzátartoznak azok a hagyományos történelmi és kulturális kapcsolatok is, amelyek valóban létrehoztak és kifejeztek egy bizonyos közép-európai kultúrát, *egy bizonyos közép-európai lelkiiséget*. Tehát javasolnám Németh László gondolatainak fölhasználását.

A harmadik pont az állandó külföldi függés „sorsszerűsége”. A magyar nemzettudatra jellemző az az érzés, hogy a magyar történelem azért tragikus, mert az ország mindig ki volt szolgáltatva, *a nagyhatalmak elnyomták*, és ennek következtében erősödött az „egyedül vagyunk” érzésvilága. Azt hiszem, hogy ezzel kapcsolatban *figyelembe kellene vennünk a cseh tapasztalatokat is*. A cseh nemzet is állandó alávetettségben élt, és jóval hosszabb ideig, mint a magyarság. Hiszen az 1623-as fehérhegyi csatától kezdve 1918-ig nem volt cseh állam, a történelmi Csehország lakosságának több mint egyharmada német ajkú volt. Természetesen semmiféle cseh nemzeti öntudattal nem rendelkeztek, mert nem Csehország polgárainak, hanem az Osztrák Császárság polgárainak tekintették magukat. Még az a patriotizmus sem jelenhetett itt meg, ami a történelmi Magyarország nem magyar népeinek körében meg-

volt. Tehát a csehországi tapasztalatokat és a csehországi helyzetet és ennek a karaktervonalait érdemes lenne figyelembe venni.

A tartós lemaradásból fakadó kisebbségi élmény (4. pont) kifejtésénél javaslom, hogy vegyék figyelembe *az ír példát*. Májusban közel két hétig Írországban voltam. A fél országot bejártam, nagyon sok emberrel találkoztam, beszéltem, és ez számomra nagyon érdekes tapasztalat volt. *Írország ugyancsak kis nemzet, hosszú évszázadokon keresztül elnyomott nemzet*, amelynek a történelme tele van véres tragédiákkal, üldöztetésekkel, a múlt században egymillió ír halt éhen a nagy éhínség idején, több millió ír vándorolt ki az Egyesült Államokba. Hogyan lehet azt mondani, hogy a magyarság a legtöbbet szenvedett nép (erről szól az 5. pont), s a legtöbbet szenvedett népnek a tapasztalatát, tudatát hordozza magában, amikor *mi tulajdonképpen még jól jártunk az írekhez képest, hiszen mi legalább megőriztük a nyelvünket*. Ennek ellenére én Írországban egy olyan nemzeti fellendülést és érzelmi felszabadulást, gazdagodást, fejlődést tapasztaltam, amit magyarként is irigykedve vettem tudomásul. Annak ellenére, hogy az ír nyelvet a mai Írország lakosságának csak a töredéke beszéli, néhány százalék használja köznapi módon és a lakosság 10–12%-a tud egyáltalán írul. Írországban egy olyan ír nemzeti és kulturális identitás fejlődött ki, amely nem a nyelvre épül, hanem a népi hagyományokra, a táncra, a zenére, a folklórra, az ír történelemnek a tapasztalataira. Ezek hoztak létre egy olyan fajta identitástudatot és értékvilágot, ami szerintem számunkra is példamutató lehet. Ráadásul mi még a nemzeti nyelvünket is meg tudtuk tartani. Különben, én nem félttem a globalizációtól a magyar nyelvet. A tanulmányban szereplő 20. századi nagy deficittekhez – Trianon és a Holocaust, *én hozzátenném a Don-kanyar áldozatait is*, hiszen a II. világháború nemcsak a magyar zsidóság nagy részét semmisítette meg, hanem a magyar etnikum körében is óriási áldozatokat követelt meg. Ez is hozzátartozik a történelmi tudathoz.

Végül szeretnék foglalkozni egy-két megjegyzés erejéig azzal, amit Tabajdi Csaba bevezetőként elmondott. Említette, hogy a Szent István-i Magyarország a társnemzetek együttélésére és szolidaritására épült. Egy fontos etnikai összetevő azonban kimaradt ebből a felsorolásból. A ruszinok. Ők valóban olyan nemzeti kisebbséget alkottak, amely csak Magyarországon élt, hiszen a ruszin nemzeti tudat nem volt azonos az ukrán, vagy a galíciai ukrán nemzeti tudattal, még a Monarchián belül sem. *A ruszinok egy időben orosz magyaroknak nevezték magukat*. Valóban nagyon erős volt a ruszin értelmiség körében a magyar nemzettel való szolidaritásnak az érzése főleg a 18.–19. században.

Ehhez fűzném azt a megjegyzést is, hogy valójában *minden olyan hatalom, amely a közép-európai régióknak a történetét meghatározta, soknemzetiségű volt*. Négy ilyen hatalmat sorolnék fel történelmileg. Az első a Bizánci Császárság volt. Köztudott, hogy a Bizánci Birodalom lakosságának csak egy kis töredéke volt görög nyelvű, hiszen mindenféle kisázsiai és balkáni nem-görög nyelvű népek alkották. A bizánci hadsereg sem görögül beszélt, hanem bolgárul, szerbül, szírül, meg más nyelveken. Tehát ez egy soknemzetiségű birodalom volt, ami nem az etnikai összetétele miatt bukott el, hanem egy külső invázió következtében.

Keletről Nyugatra Európa közepén

Az érett középkornak két olyan állama volt a térségben, ami ugyancsak *soknemzetiségű* volt, az egyik a *Magyar Királyság*, a másik pedig a *Lengyel Királyság*. Utóbbi maga is soknemzetiségű volt, hiszen a lengyeleken kívül nagy számban tartoztak ehhez az államhoz balti népek és keleti szlávok, ukránok, oroszok, fehér oroszok is. A 17. században a Lengyel Királyság volt Európa legnagyobb területű állama, ami magába foglalta a Balti-tengertől a Feketetengerig az egész régiót. Végül pedig a *Habsburg Monarchia*, amely a 18. század elejétől kezdve szintén soknemzetiségű birodalomként működött. Én úgy gondolom, hogy ennek a birodalomnak lettek volna történelmi lehetőségei, ha elkerüli az I. világháborút és sokaknak a tanácsát megfogadva föderalista államszervezetté alakul át. Azt hiszem, hogy jobban is jártunk volna. A magyarság egyik legnagyobb ellensége Ferenc Ferdinánd volt, akinek köszönhetjük az első világháborút, de még Ferenc Ferdinánd sem kívánt olyan gonoszul bánni a magyarsággal, mint Trianon. Nem szeretett minket, de esze ágában se jutott volna Kolozsvárt, Kassát, és Pozsonyt leválasztani a magyar állam testéről. Ezeket a tényeket is figyelembe kell vennünk. Én a kormánypolitika és a pártpolitika jelenlegi ügyeihez nem nagyon szeretnék hozzászólni, de nekem is az a véleményem: *itt lenne az ideje, hogy a baloldalnak is legyen érvényes nemzeti koncepciója és stratégiája*. Mert a baloldal nagyon sokat veszített azon az elmúlt tíz évben, hogy ilyen nem volt, vagy csak töredéke volt. Noha a mulasztások nem voltak olyan nagyok, mint ahogyan ezt a jobboldalról szeretnék beállítani. Nem volt egy teljes közömbösség és érdektelenség ebben a kérdésben, de kétségtelen, hogy erőteljesebben kellett volna a baloldalnak a véleményét és a nemzeti érzéseit artikulálnia, és azt hiszem, hogy a baloldal számára rendkívül fontos lenne a következő választásra egy megfelelő nemzeti stratégiának és programnak a kidolgozása. Ezt nem kerülheti meg, ha a baloldalnak komoly szerepe lesz a következő választások után, s ezt a szerepet hitelesen és eredményesen kívánja felvállalni.

Bíró Gáspár kisebbségkutató

Szerencsére Magyarországon a mértékadó politikai szereplők egyetértenek abban, hogy a nemzeti kérdés fontos téma, arról beszélni kell. Nem él a mai világban, aki azt állítja, hogy ezt el lehet hanyagolni, ez kiment a divatból. A problémák ott kezdődnek, amikor az merül fel, hogy hogyan beszéljünk erről a kérdéstről. Milyen szavakat használjunk, *milyen fogalmakat helyezünk előtérbe?* Milyen koncepcionális alapról közelítünk? Mert ebben már nincs egyetértés. Ez nem is csoda, ha az elmúlt tíz év tapasztalatait vesszük figyelembe régióinkban. Amikor régióról beszélek, akkor elsősorban azt az európai kontinensen található tizennyolc államot értem, amelyek a jelenlegi schengeni határok és az Orosz Föderáció határai között terülnek el a Baltikumtól a görög határig, illetve Törökország európai részéig terjedően. Meglehetősen pontosan behatárolhatók a régió politikai térképén azok a politikai erők, amelyek az elmúlt tíz évben határozottan visszaéltek a nemzeti kérdéssel, és azt

hatalmi törekvések szolgálatába állították. Ezek az erők a politikai térképen lokalizálhatók, megnevezhetők. Ez azért fontos, mert a politikai diskurzus többnyire arról szól, hogy valakik megpróbálják meghatározni a napirendet, amelyre a többi szereplő valamiképpen reagál. Azokat a politikai erőket – akár Magyarországon, akár Magyarországon kívül, amelyek a nemzeti kérdés ügyében politikailag visszaéltek, *nagyon nehéz retorikailag lekörözni*. Nagyon nehéz olyat mondani, ami az ő fogalomhasználatukat, politikai céljaikat meggyőzően oda helyezi, ahova tartoznak. Ez egy bonyolult kérdés, mert számos érzelem, indulat, és hasonló szubjektív tényező is szerepet játszik az ügyben.

Én úgy gondolom, hogy nem kell versengeni ebben az ügyben, *nem kell versenynek felfogni ezt a dolgot*. Tudomásul kell venni, hogy akik eddig visszaéltek a nemzeti ügygel, azok ezután is vissza fognak élni, ha tehetik és meg kell próbálni úgy politizálni, hogy annak, amit a másik oldalról mondunk, ami elhatárolódik az imént említettektől, annak elfogadható tartalma legyen és a józan belátás számára egyértelmű üzenettel bírjon. Tovább bonyolítja ennek a kérdésnek a tárgyalását az a politikai hozzáállás, hogy a *Nyugat részéről az elmúlt tíz évben meglehetősen ambivalens magatartás mutatkozott* mind a kérdéskör általános jellegét illetően, mind pedig az egyes régióbéli történéseket illetően. Nyugat részéről hol virulens kritikával illeltek bizonyos szereplőket, néha nem teljesen megalapozottan, máskor pedig az ellentétes magatartás volt megfigyelhető. Egyszerűen félrenéztek, amikor az előbb említett visszaélések megtörténtek nemzeti ügyekben. Ez az ambivalens, tudathasadásos magatartás nyilvánvalóan politikai megfontolásoknak az eredménye a nyugati, különösen egyes nyugat-európai kormányok részéről, illetve az ott mértékadó média részéről. De ez az ambivalens magatartás bonyolítja azoknak a helyzetét, akik megpróbálnak józanul, mérsékelten megfontoltan szembenézni ezzel a kérdéskörrel. Példaként említem az amerikai külügyminiszter Newsweekben megjelent cikkét, amelyben kétszer is kifejezetten a „jugoszláv nép” kategóriát használja. Ez kérdőjeleket ébreszthet a szerbiai, montenegrói, és a régió déli részén élő más értelmiségiek, vagy politikusok részéről, akik nem ismerik el, hogy ennek a kategóriának van jelenleg tartalma. Arról nem is beszélve, hogy az Egyesült Államok hivatalosan nem is ismeri el a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságot, hanem Szerbiát és Montenegrót. Az ilyen megnyilvánulások is hozzájárulnak annak a megmagyarázásához, hogy miért futnak rendre zátonyra a Balkánon a Nyugat béketeremtési, békefenntartási törekvései.

Kommentárjaim a tanulmányhoz. Hangsúlyosan kitér Tabajdi Csaba a globalizáció kérdésére. Ő is, mint annyian mások, a globalizációt mindenekelőtt gazdasági folyamatnak tekinti, és gazdasági terminusokban próbálja megragadni. Ezzel szemben az én véleményem szerint nem mondhatjuk, hogy *a globalizáció mindenekelőtt gazdasági folyamat*. A globalizáció mindenekelőtt politikai folyamat. Ez alatt azt értem, hogy 1945 után vitathatatlanul mind a két szuperhatalom – az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió – egy globális, tehát a világ egészére, a világhelyzet egészének a befolyásolására vonatkozó programmal lépett fel. Ez volt a globalizmus korszaka, bár akkor még a globalizáció szót kevesen használták. Miután a Szovjetunió mint nemzetközi jogalany és mint geopolitikai realitás megszűnt,

Keletről Nyugatra Európa közepén

az Egyesült Államok egyedül maradt e téren, és a 1990-es években sem mondott le a korábban említett globális programjáról. Az, amit az amerikai vezető szerepnek neveznek, tulajdonképpen teljesen nyíltan azt a törekvést jelzi, annak a bejelentését jelenti, hogy az amerikaiak továbbra is igényt tartanak arra, hogy a világ dolgait befolyásolják, s ha kell, egyoldalúan befolyásolják. Közöséges példát említve, ha valaki megnézi az amerikai Külügyminisztérium céljainak, feladatainak, működési szabályzatának az Interneten évek óta ott lévő szövegét, akkor ez a kérdés teljesen egyértelmű, ez a vezető szerep ott le van szögezve. Világos cél a nemzetközi gazdasági viszonyoknak a befolyásolása az amerikai nemzetbiztonsági érdekeknek megfelelően. Ezt nyíltan kimondják az egymást követő adminisztrációk, ezt a programot vallják, felvállalják és csinálják.

Ehhez lehet érzelmileg viszonyulni, indulati alapon, vagy más alapon, de nem lehet nem tudomásul venni, hogy ez így van. Ha viszont így áll a helyzet és *a globalizáció politikai folyamatokat jelez elsősorban, illetve azon belül is konkrétan az Amerikai Egyesült Államok vezető szerepére való igényt*, illetve annak az érvényesítését jelenti, akkor a dolog egy kicsit más megvilágításba kerül. Ugyanis, ha a globalizáció csak és pusztán gazdasági folyamat, akkor az meglehetősen reménytelenséget generál az emberekben. Ha a globalizációt kizárólag egyes multinacionális vállalatoknak a gazdasági törekvéseiként fogom fel, akkor a helyzet valóban reménytelennek tűnik, hiszen egyértelmű, hogy az erősebb-gyengébb viszonyában financiálisan ki diktálja az iramot. Ha viszont politikai folyamatként tekintem, akkor a dolog nem ennyire reménytelen, hiszen a politikában, különösen a nemzetközi viszonyokban sem az erősebb, sem a gyengébb szerepköre nem végleges és visszavonhatatlan, nem örökévaló.

Amerikában folynak viták a globális szerepvállalást illetően, különösen a Republikánus Pártban vannak sokan olyanok, akik egyáltalán nincsenek elragadtatva ettől az egésztől, de a vita megmarad egyelőre ezen a szinten. Azt azonban mindenki látja Amerikában és Amerikán kívül is, aki elemzi ezt a folyamatot, hogy sok olyan terület, úgy van, ahol *az amerikai vezető szerep nem tud érvényesülni*, képtelen végrehajtani azt, amit az amerikaiak célul kitűznek maguk elé. A közép-keleti megoldás továbbra is halasztódik, és ez rendkívül frusztráló hatással jár mind az amerikaiakra, mind pedig az érintettekre. Összeomlott az iraki fegyverzetellenőrzési program, amely kifejezetten amerikai nyomásra jött létre és kimondottan első számú amerikai prioritás. Azt akarom érzékeltetni tehát: ha politikai folyamatként értelmezem az egészet, akkor a dolog már kevésbé tűnik reménytelennek, hiszen a *gyengébb szereplőknek is van játéktere*. A nemzetközi politikai viszonyokban különösen áll az, hogy az egyes szereplők kénytelenek szövetségeket kötni egymással, partneri viszonyba kerülni más szereplőkkel ahhoz, hogy érvényesíteni tudják az érdekeiket.

Magyarország 1999. március 12-én tagja lett a NATO-nak, a világ legerősebb katonai szervezetének. Lehet, hogy én nem jól mérem le a közhangulatot, de az a benyomásom, hogy az ország közvéleménye számára, nem kevésbé a határon túli magyarok számára az, hogy NATO-tagok lettünk egy dolog a sok közül. Tudomásul vesszük, de nem érződik annak a né-

pi meggyőződésnek a jelenléte, amely számot vetne azzal, hogy egy ilyen katonai szövetségben részt venni nemcsak előjogokat, privilégiumokat jelent, hanem nagyon súlyos politikai felelősséget is. Tizenkét nappal azután, hogy tagjai lettünk, a NATO elkezdte a jugoszláv célpontok bombázását, s bár a mai napig sem tekinti háborúnak azt, ami történt, nincs kétség afelől, hogy fegyveres beavatkozás történt Magyarország egyik szomszédjának a területén. Jelenleg Magyarország szomszédai közül Ausztria kifejezetten semleges álláspontot foglal el a NATO-val szemben, Ukrajnának pedig speciális viszonya van a NATO-val. A többi szomszéd, Szerbiát leszámítva aktívan törekszik arra, hogy a NATO-val jó viszonyt ápoljon, sőt a tagjává váljon. Ha valamilyen szomszéd országban – ez különösen áll Szlovákiára, Ukrajnára, és Romániára –, belpolitikailag olyan helyzet alakulna ki a következő években, hogy ez a NATO-barát magatartás az ellenkezőjére változik, elhatárolódás történne a NATO-tól, vagy a NATO-ba való törekvésnek a nyílt feladása, akkor itt Magyarországon számot kell vetni ezzel, függetlenül attól, hogy milyen kormány lesz abban a pillanatban hatalmon. Remélem, hogy ez nem fog bekövetkezni, ez a lehetőség nem fog valósággá válni. De mindenképpen szembe kell nézni azzal, hogy valakik napirendre fogják tűzni azt a kérdést, hogy *Magyarország egy katonai szövetség tagjaként részt vett egy szomszédja elleni fegyveres akcióban*. Lehet persze azt mondani, hogy kénytelenek voltunk részt venni, mert szövetségi kötelezettségeinknek tettünk eleget, és azt is, hogy a magyar hadsereg Jugoszláviában tevőlegesen nem hajtott végre akciókat, de ettől függetlenül nem tagadhatjuk le, hogy ha közvetve is, de részt vettünk ebben az ügyben. A jövőre nézve az említett negatív forgatókönyv esetleges előtérbe kerülése a szomszédokhoz való viszonyt és a határon túli magyarok kérdését, Magyarország regionális szerepét más megvilágításba helyezné. Ez nem változtat azon, hogy jelen pillanatban a NATO tagjai vagyunk, és azok is leszünk, de tudatosítani kell azt a közvélemény számára, hogy 1999. március 12. után Magyarország helyzete geostratégiai szempontból, politikai szempontból komolyan megváltozott. Más megvilágításba kerülnek azok az ügyek, amelyek napirenden voltak 1999. március 12. előtt, különös tekintettel a NATO jugoszláviai bombázására. Azt szeretném újra hangsúlyozni ezzel kapcsolatban, hogy *jó lenne, ha a tanulmány tartalmazná a globalizációra vonatkozó politikai reflexiókat* is és nem csak pusztán gazdasági téren nézné a dolgot. Ezzel nem akarom a dolog gazdasági részét lecsökkenteni, vagy eljelentékteleníteni, de a politikai primátus ebben az esetben is, mint annyi más esetben, fennáll, ezzel nem árt számot vetni.

Az egységes magyarság kérdéséről. Szerintem kulturálisan, a nyelv, a hagyományok, a reflexek szempontjából van egységes magyarság, különösen a Kárpát-medencében. Politikailag a helyzet már nem ilyen egyszerű, mert az, hogy nagy számban élnek magyarok a magyar állam területén kívül, az *egységes magyar politikai nemzet koncepcióját meglehetősen problematikusá teszi*. A Kárpát-medencében azokban az államokban ahol magyarok élnek, politikailag különböző helyzetekben találják magukat. Egyrészt van politikai képviseletük, sokszor nem is egy, és politizálásuk azon keresztül történik. Másrészt minden államban más a politikai felállás, más a helyzet, és a határon túli magyaroknak, legalábbis a

Keletről Nyugatra Európa közepén

politizáló részének, alkalmazkodnia kell a konkrét helyzet kihívásaihoz. Ez önmagában is, logikailag is, de gyakorlatilag is rendkívül problematikussá teszi az egységes magyar politikai nemzet koncepciót. A tanulmányban említett kisebbségkérdés, alávetettség kérdéskörében adandó válaszokat szintén a politika dimenziójában kell elsősorban felfogni. És mint említettem korábban, ha ebben a dimenzióban gondolkodunk, akkor nincsenek véglegesen lezárt állapotok, olyan állapotok, amelyekből valamilyen kompromisszum útján ne lehetne ésszerűen kikerülni, úgy, hogy az az érintettek számára elfogadható legyen.

Közhelyes megállapításnak tűnik, hogy a kisebbségek helyzetének a rendezése terén nincs igazán univerzális modell, mindenütt alkalmazható egységes minta. Ezt Európában talán jobban tudatosítják a szereplők, mint a világ más részein. De ha ezt elfogadjuk, akkor *a nemzeti kérdést illetően sincs egységes, és nem is lehet univerzálisan alkalmazható modelleket kitalálni. Az én személyes véleményem erről a kérdéstről az, hogy kell magyar nemzeteszme, kell erről beszélni, kell erre reflektálni.* Ha minden jól megy, akkor talán konszenzust is sikerül kialakítani ebben a kérdésben. Konkrétumokat nem tudok mondani, azt viszont meglehetősen biztonsággal állíthatom, hogy a 21. század magyar nemzeteszmejének befogadónak kell lennie, úgy ahogy az több száz éven keresztül volt. Nem feltétlenül kell asszimilációra törekedni, de meg kell adni a lehetőséget arra a nem magyar nyelvű, nem magyar etnikumú csoportok részére, hogy eldönthessék: fenn akarják-e tartani az identitásukat, azt szervezett keretekben kívánják-e ápolni, továbbfejleszteni. Nem csak fenn kell tartani ennek a választásnak a lehetőségét, hanem az ország teljesítőképességének a mértékében meg kell teremteni az anyagi feltételeket is ehhez. Ugyanakkor tudomásul kell venni azt is, hogy ha az egyén, az individuum szintjén olyan döntések születnek, amelyek az asszimiláció nyelvi-kulturális-etnikai asszimiláció, a nemzeti asszimiláció irányába hatnak. Jó lenne elkerülni azt, hogy felmerüljön a kérdés: érdemes-e a 21. században magyarnak lenni, illetve magyarnak maradni. Ennek a kérdésnek a felmerülését, vagy akuttá válását mindenképpen el kellene kerülni. Ezt mind anyagi, mind pedig eszmei értelemben értem. Az anyagiakat nem kell különösebben magyarázni. A világon sok tízmillió menekült él nemzeti és nemzetpolitikai okok miatt eredeti lakóhelyétől elszakítva minimális létfeltételek biztosítása nélkül. *Ugyanakkor kell egy eszme, egy nemzeteszme, amely eléggé inkluzív, eléggé befogadó, eléggé toleráns ahhoz, hogy az egyének szintjén, vagy a csoportok szintjén ne merüljön fel akut kérdésként, hogy ők azok-e, akik.* A természetes állapot az, ha magyarnak született valaki, akkor magyarként élje le az életét, és ez a kérdés ne merüljön fel számára időszakosan visszatérő jelleggel sem mint egzisztenciális kérdés, sem mint politikai választás kérdése, sem mint morális kényszer. Ez legyen egy természetes létállapot. Ugyanez érvényes a nem magyarok számára is. Azok számára, akik más nemzethez és más etnikumokhoz tartoznak. Ilyen értelemben mondom: el kellene kerülni, hogy ez a kérdés felmerüljön, akuttá váljon. Ne legyen döntéskényszer sem politikailag, sem a létfeltételeket illetően, sem pedig morálisan a nemzethez való tartozás, vagy nem tartozás kérdése.

Tabajdi Csaba:

A globalizációt illetően elfogadom azt, amit Bíró Gáspár mond. Azzal a megjegyzéssel, hogy ez nem jelenti az objektív gazdasági törvényszerűségek, nemzetközi folyamatok figyelmen kívül hagyását. Ki kell mondanunk, hogy a globalizáció folyamatának egyik nagyon fontos politikai metszete az az amerikai vezető szerep, amely megpróbálja nagyon ügyesen az egész globalizációt objektív, elkerülhetetlen dologként feltüntetve, mint egy maszk mögé bújva a maga nemzeti érdekeit eladni. Ezt fontos látni, bár nyilvánvaló, hogy a szélsőjobboldal – itthon és máshol is –, a maga nyílt amerikaellenességét a globalizáció kritikájaként igyekszik feltüntetni, tehát nekünk a globalizációnak ezt az oldalát kritikusan, de árnyaltan kell megközelítenünk. Nekünk valóban nem szabad versengeni, mert nem lehet licitálni. Nem a Fidesz „magyarság-szövegeire” kell licitálni, hanem alternatívát kell felmutatnunk a nemzettudat alakításában. Meggyőződésem, hogy nemzetkonceptióknak nem a Fidesz megnyilatkozásokra kell reflektálnia, hanem saját értékrendünkből kell kiindulnia. Azt hiszem, hogy ehhez megtaláltuk a kulcsfogalmat: *a teljesítményt*, a teljesítményelvet. Ezt kell a sorrendben az első helyre tennem. Az ír, vagy a portugál példa is azt mutatja, hogy a hátrányban lévő, elmaradott népek számára csak egy dolog lehet a nemzeti büszkeség alapja, ha nem akarnak nacionalisták lenni, a teljesítmény. Az adja meg az íreknek a patriotizmusát, hogy bár mindenkor elmaradtak a nagyobb szigettől, Angliától, a most EU-tagként végbement *utóbbi tízéves robbanásszerű fejlődés nagyon nagy mértékben megnövelte az önérzetüket*. Nekünk is ez a tét a most folyó közép-európai versengésben, és most ezt nem mérjük fel igazán a határon túliak, hogy az európai integrációban megerősödő Magyarország mennyire megnöveli a határon túli magyarság eszközeit és lehetőségeit. Nem fogja automatikusan megoldani a problémákat, de egészen más dimenzióba helyezi.

Én is úgy látom, hogy a NATO nem vált a magyar népben kellőképpen tudatossá és szerintem ebben az a döntő elem, hogy egy olyan szerepbe kellett Magyarországnak belépnie, belekényszerülnie, ami a magyar társadalom számára nagy frusztrációt jelentett. Nagyon gyakori népi vélekedés, hogy a jugoszláviai katonai akcióért kellettünk mi a NATO-nak. Megvárták, hogy mi belépjünk, és rá 12 nappal elkezdtek Jugoszláviát bombázni. *Nem az volt a probléma, hogy ebben részt kellett venni, hanem az, hogy hazudott a kormányzati elit, és hazudott a média. Nem csak az a baj, hogy nem cselekedhettünk szuverénül, hiszen szövetségi kötelezettségünket teljesíteni kellett, de még gondolkodni se volt szabad szuverénül*, mert csak nagyon korlátozott keretek között adott lehetőséget a média és a politika arra, hogy egyáltalán végiggondoljuk ennek a következményeit. A politikai elitben, még a Külügyi Bizottság zárt ülésein sem lehetett érdemi párbeszédet folytatni, ahol nem volt jelen a sajtó. Mert ha valaki kérdőjeleket tett fel, az már NATO ellenesnek minősült.

A trianoni frusztráció tényleg máig megemésztetlen a magyar társadalomban. Más kérdés persze, hogy a fiatal nemzedéket nem nagyon foglalkoztatja, bár lehet, hogy egy nemzedék fiatal korában nem foglalkozik ezzel, aztán egyszer csak szembesül ezzel a dologgal. A

Keletről Nyugatra Európa közepén

sorsszerűséget illetően Pomogáts Béla említette a cseh és az ír példát. Ezt el lehet mondani még a bolgárokról, a szerbekre is, ahol a török elnyomás sokkal hosszabb volt, mint nálunk. Nagyon sokat szenvedtek más népek is, ezt felismerni a magyar nemzettudat szempontjából nagyon fontosnak tartanám, de ezt ösztönözni kimondott történelmi feladat lenne. Némelek szerint az az igazi patrióta aki azt mondja, hogy a magyar nép szenvedett a legtöbbit, mi voltunk a kereszténység utolsó bástyája, és mindig el voltunk nyomva. Trianonról ma is azt mondja a jobboldal, lásd: Tókéczki László cikkét a *Magyar Nemzetben*, hogy az egész nagyhatalmi ármány volt. Közben azonban elfeledkeznek arról a tényről, hogy nem Trianonban veszítettük el a csatát, hanem háromszáz évvel korábban kezdtük elveszíteni, amikor megváltoztak az etnikai arányok. Nem volt törvénytörő Trianonban a határokat úgy megvonni, ahogyan történt, de a Monarchia felbomlása elkerülhetetlen volt. Ebben vannak véleménykülönbségek, de az nem baj. Trianont nem Trianonban és nem is az I. világháború idején, hanem korábban veszítettük el. Abban pedig, hogy a határok kialakításánál egyáltalán nem vették figyelembe az etnikai elvet, és a magyarság számára ennyire méltánytalan volt a döntés, abban meghatározó szerepet játszottak a nagyhatalmi érdekek.

Varga Lajos történész

Mint történész a Trianon problémához szeretnék hozzászólni. A történelmi Magyarország csak akkor lett volna fenntartható, ha az Osztrák–Magyar Monarchia is fennmarad. Mivel azonban a történelmi helyzet úgy hozta, hogy a Monarchia felbomlott, az ún. történelmi Magyarország sem maradhatott fenn, az adott történelmi szituációban. Ez olyan alapkérdés, amely meghatározza az egész probléma kezelését. Egyetértek Pomogáts Bélával abban, hogy egy föderalizált, demokratizált Monarchia – még talán valamiféle monarchikus berendezkedéssel is –, egy demokratizált államszövetség esetén más a helyzet. Ne feledjük azonban, hogy a 20. század elején a nemzeteszmé az önálló nemzetállam létrehozása volt, a wilsonizmus ideológiája volt a meghatározó, és e mögé bújtak azok a nemzeti állammal nem rendelkező kis országok, amelyek ebben találták meg azt a fogódzót, hogy a nemzeti államot létrehozzák. A nemzeteszmé adott esetben tulajdonképpen azt jelentette, hogy a birodalmak – Osztrák–Magyar Monarchia, valamilyen formában Németország, és az Orosz Birodalom – felbomlottak. Sajátságos módon azonban másutt, az Antant országokban ilyenfajta törekvés nem törhetett magának utat különböző okok miatt. A nemzetállami ideológia azt jelentette, hogy a kis országok nemzettudata nagynemzeti sovinizmussal, nacionalizmussal egészült ki. Ez lett a párizsi környéki békerendszereknek a velejárója. Így jöhetett létre Románia, Lengyelország, Csehszlovákia, Jugoszlávia, mert egy új európai térképnek a megrajzolása megfelelt az európai nagyhatalmi politikának. A korábbi Európa helyett jött a párizsi–versaillesi rendszer.

A probléma Németország esetében sajátságos volt: a nemzettudat azonosult a birodalmi

tudattal. Ez egy nagyon lényeges különbség a magyar nemzettudattól, mert éppen ezért nem jutott senkinek eszébe, hogy Németországot túlságosan megcsonkítsák. Pedig ők játszották a tengelyhatalmak részéről a döntő szerepet, nem az Osztrák–Magyar Monarchia. Németország mégsem vesztett annyit, mint amennyit a Monarchia. Bár jól tudták az antant-hatalmak, hogy Németország nem lehet az ő szövetségeseik, de a Kisantant lehet, mégis Németországot valamilyen módon fenn kellett tartani, mert érdekükben állt ennek a megőrzése. Tessék arra gondolni, hogy a Rajna-vidék demilitarizálása 1920-ban dugába dőlt, nem lehetett valamiféle önálló rajnai államot létrehozni, vagy a II. világháború után létrehozni egy bajor-osztrák-magyar államszövetséget. A németeknél ez nem sikerült, mert ott a birodalmi tudat és a nemzettudat egybeesik, és ilyen döntést nem mert magára vállalni az európai nagypolitika sem.

A Monarchia esetében viszont ezt végre lehetett hajtani, mert itt nem volt egy ilyen kohéziós erő, csak a Habsburg dinasztia volt, amely a sokféle nemzetet ideig-óráig úgy, ahogy összeforrasztotta. Pomogáts Béla hivatkozott Horváth Zoltán nagyszerű könyvére a „második reformnemzedékről”. Ennek a kötetnek az egyharmada a szociáldemokráciával foglalkozik. Van a magyar progresszív gondolkodásban, mondjuk úgy, hogy a független értelmiségi gondolkodásban is egy hagyomány, amivel szembe kellene nézni, vagy le kellene számolni, hogy a nemzeti gondolkodásunk más irányba terelődjék. A progressziónak a része a munkásmozgalom is! Amikor meghallják, hogy munkásmozgalom, akkor ötven éven keresztül kommunista mozgalomra gondolnak. De volt szociáldemokrata munkásmozgalom is, és *a szociáldemokráciának azt a vonulatát kell a nemzeti gondolkodásba beemelni, ami teljesen kvadrált a Nyugattal, a Huszadik századdal, és előmozdítója volt a magyar progresszív gondolkodásnak.* Ez a nemzettudatról való gondolkodásnak egy nagyon nagy, élő és egészséges hagyománya. Azt hiszem, hogy itt van adósság, és törleszteni kellene ebből. Mert gondoljuk arra, hogy – van olyan francia város, ahol nincs Jaures utca? Azt hiszem, nincs. Magyarországon van-e olyan városa, ahol van Garami Ernő utca? Ez is a nemzeti gondolkodásnak a része. Miért állítjuk szembe a nemzeti gondolkodást a szociáldemokrata gondolkodással? Véletlene az, hogy például a Magyarok Világszövetségében, a korábbi összetételben sem volt egyetlen egy szocialista sem? De eljutunk oda, hogy szélsőjobbboldaliak lesznek benne. Nagyon lényeges mozzanat ebben a vonatkozásban az is, hogy a munka világát képviselő szociáldemokrácia, az gyúrta át a társadalomnak a nagy tömegét, az adott neki valamiféle nemzettudatot. Amikor ide jöttek a cseh, német és más nemzetiségű munkások, azok a munkásmozgalomban váltak magyarrá. *A munkásmozgalom jelentősen kiszélesítette, növelte a magyarságtudatot,* de ez teljesen kimarad a történetből, az ilyenfajta ténykedésről nem esik szó. Az elmúlt alkalommal már megbeszéltük, hogy a háború időszakában a szociáldemokraták a különféle nemzetközi fórumokat hogyan használták fel, tiltakozva azok ellen a rabló elképzelések ellen, amelyek az első világháború után az ország területi megcsonkítására vonatkoztak. Garami már 1916-ban írt arról tanulmányt, hogy hogyan akarják az országot „leamputálni”. Nyilvánvaló, hogy azok az állítások, amelyek arra vonat-

Keletről Nyugatra Európa közepén

koznak, hogy a munkásság, a szociáldemokrácia – hazafiatlan merő kitalációk, ez a szélsőjobb, vagy a jobboldalnak a szóhasználata.

A közép-európai tervről a szociáldemokrácia időben és ésszerűen kezdett gondolkodni. Akkor az volt az „európai gondolat”, hogy az egységet lépésről-lépésre lehet megközelíteni. Közép-Európával az volt az elképzelés, hogy elsősorban az ún. utódállamok Európáját lehet megvalósítani. De az a magyar külpolitika, amely a revízióra épült, eleve keresztülhúzta mindenfajta közép-európai közeledés esélyét, mert nincs olyan Közép-Európa, amely magába foglalt volna még a két világháború közötti időben is valamiféle revíziót. Úgy gondolták, hogy Közép-Európa akkor életerős, ha nem kerül nagyhatalmi irányítás, vagy befolyás alá. Ebben volt utópizmus, de egy dolgot kétségtelenül felismertek. Azt, hogy, ha a nagyhatalmi érdek szól bele a kis országok felzárkózásába, akkor nem biztos, hogy ez megfelel a kisebb államok érdekeinek. A probléma itt van a globalizációnál is. Azt hiszem, ezt olyan módon kellene megmagyarázni, vagy áthidalni, hogy valóban a teljesítményelvűség az, ami a nemzeti felemelkedést tudja szolgálni. A nagyhatalmi politikával kapcsolatban nekem valami más fogalom társul be. Ezelőtt húsz évvel másképpen fogalmazták meg, hogy mit jelent az amerikai leader-ség.

Pomogáts Béla:

A szociáldemokráciának valóban volt nemzeti programja és részt vett az ún. második reformkorban, és később is egy hiteles nemzeti stratégiának a kidolgozásában. Eszembe jut, hogy amikor Erdélyt megszállták a román csapatok 1918-ban, akkor még, a román bevonulás előtt, volt Kolozsváron egy Magyar Nemzeti Gyűlés, amiről a történetírás általában megszokott feledkezni a gyulafehérvári Román Nemzeti Gyűléshez képest. Ez Kolozsváron volt, ahol Vincze Sándor képviselte a szociáldemokráciát. A Magyar Nemzeti Gyűlés kinyilvánította azt az akaratát, hogy az erdélyi magyarság nem akar Romániához tartozni, hanem egy autonóm Erdélyben gondolkodik, a Magyar Köztársaság keretein belül. 1945-ben is megjelent egy könyv *Szociáldemokraták az erdélyi kérdéstről* címmel a *Népszava* kiadásában olyan dokumentumokkal, amit érdemes lenne újra kiadni. Akkor valóban nem a kommunisták, hanem a szociáldemokraták jelentették a munkásmozgalmat.

Tabajdi Csaba:

Sajnos erről a szociáldemokrata örökségről a mai baloldal is hallgat. Foglalkoznunk kellene ezzel, akár egy külön tagozati ülésen is. Megkérünk téged arra, hogy ezt a témát foglald össze. Ez nagyon hasznos lenne számunkra, mert ha szociáldemokrata pártunk tartjuk magunkat, akkor vállalni és ápolni kell azokat a hagyományokat, amelyek nemcsak valódiak, de nagyon időszerűek is, és segíthetnék az MSZP jelenlegi arculatának az alakítását.

Bíró Gáspár:

Az amerikai vezető szereppel kapcsolatban szeretnék még néhány megjegyzést tenni. Erről beszélni kell. Más kérdés, hogy műfajilag hogyan tesszük ezt meg, illetve ki beszél erről, milyen szöveggörnyezetben. Azt például nem tartanám jó ötletnek, ha egy pártprogram szintjén, akármelyik politikai párt nyilatkozatokat fogalmazna meg. Viszont annyit egy ilyen koncepcionális anyagban le lehet szögezni a globalizáció kapcsán, hogy két csapdát feltétlenül el kell kerülni akkor, ha az amerikai törekvésekkel, célokkal szemben megfogalmazunk véleményeket. Az egyik csapda az amerika-ellenesség. Ezt mindenképpen el kell kerülni. Ennek van egy elvi oka. Nekünk magyaroknak nemcsak amerika-elleneseknek nem kell lennünk, de semmilyen „ellenes” álláspontra nem kell helyezkednünk: sem oroszellenes, sem németellenes, sem szlovákellenes. A magyar nemzettudattal kapcsolatban sok mindent lehet kritikailag elmondani, de azért *ez a nemzettudat nincs olyan rossz állapotban, hogy valami ellen fogalmazza meg magát azért, hogy fennmaradjon*. A másik az konkrét ok. Nekünk az elmúlt tíz év történéseit figyelembe véve, nincs okunk amerikaellenesnek lenni. Amerika nemcsak papíron a szövetségeseink, hanem egy pár dolgot tett is Magyarország érdekében. Nem tudnék olyasmit mondani, ami indokolná az amerikaellenességet konkrét ügyek kapcsán Magyarországon. Tehát ezt a csapdát mindenképpen el kell kerülni.

A másik csapda viszont az amerikai apologetika, a kritikátlan elfogadása mindannak, amit egyes amerikai véleményformálók mondanak. Ne felejtjük el, hogy Amerika olyan demokrácia, ahol a szólásszabadságot igen komolyan veszik, és Amerikában különböző vélemények hangzanak el a nemzetközi viszonyokkal, egyes régiókkal, egyes országokkal kapcsolatban. Az amerikai globális szerepvállalást illetően olyan, baloldalisággal végképp nem gyanúsítható szerzők is, mint Kissinger, szkeptícizmusként adnak hangot. Ő úgy véli, hogy 10–20 éven belül több hatalmi centrum jön létre a világon, amelyek kiegyensúlyozzák a jelenlegi amerikai túlsúlyt. Itt említi az Európai Uniót, Japánt, Oroszországot, sőt még Indiát és Kínát is hozzá veszi. Más elemzők más módon szkeptikusak Amerikában ezzel az üggyel kapcsolatban. Nemcsak, hogy nem helyes, ha elfogadnánk mindent, ami Amerikában elhangzik, hanem egy kicsit nevetséges is. Főleg akkor, ha ez az Amerika-apologetika olyan módon hangzik el, hogy rejtve még tanácsokat is ad az amerikai kormánzatnak, hogy mit tegyen, vagy mit ne tegyen egyes régiókban. Ez szerintem teljesen tarthatatlan. Ezt a csapdát is el kell kerülni, és erre lehet utalni egy ilyen koncepcionális jellegű anyagban.

A másik megjegyzésem a NATO-tagságunkkal kapcsolatos. Amit én hiányolok, az annak a belátása a közvélemény részéről, hogy a NATO-tagság felelősséggel jár. Volt egy népszavazás a NATO tagságról és azok, akiket érdekelt a dolog, igennel szavaztak. Viszont az azóta eltelt időszak még súlyosabban veti fel a NATO-tagként viselt felelősségnek a kérdését. Ezt hiányolom a közvéleményben, tehát a populáris meggyőződésben, ahol úgy érzem, hogy nincs kellő helyen ez a dolog.

Keletről Nyugatra Európa közepén

László Domokos:

Pomogáts Béla említette a magyar–magyar párbeszédet. Szeretném megkérdezni tőle, hogy mi a véleménye arról, hogy a Magyarok Világszövetsége új elnökséget választott, és ennek az elnökségnek a működését 12 magyarországi politikus akadályozza, mert a szervezet élére egy erdélyi politikust, Patrubány Miklóst választották. Ennek Magyarországon is rossz a visszhangja, de még rosszabb Erdélyben és a határon túli magyarok körében. Én a magam részéről a Magyarok Világszövetségét egy gittegyletnek tekintem. Csak azokat nem tekintem annak, akik azért küzdenek, hogy tegyenek valamit a magyarságért.

A másik kérdés Bíró Gáspárhoz szól, aki az előadásában kifejtette, hogy fel sem merülhet bennünk az a kérdés, hogy meddig és hogyan maradjunk magyaroknak. Én a kolozsvári, dézsi, szamosújvári és marosvásárhelyi börtönökben tanultam meg 1945–46-ban, hogy érdemes magyarnak lenni, még akkor is, ha ütik az embert. Megtanultam az autonómiát is, amiről pályázatot is írtam, ezért kaptam akkor két és fél esztendő. Szeretném elmondani azt, hogy bár már 1848-ban elkezdődött Európában és Közép-Európában egyes népcsoportoknak a nemzetté válása, ez most még intenzívebben zajlik. A szlovák most lett államalkotó nép, és most jött létre Szlovákia. A horvátok most lettek igazán önállóak, és lett Horvátország. Ugyanígy a szlovének is. Körülöttünk ezek az országok hol mellettünk, hol ellenünk politizálva önálló államok lettek, szeretnének erős államok lenni. Nekünk magyaroknak támogatni kell egy ilyen tanulmányt, amit Tabajdi Csaba írt, hogy a magyar nemzettudatot észszel, érvekkel, érzésekkel fejleszteni kell.

Pomogáts Béla:

Egyetértek, hogy a Magyarok Világszövetsége elég hosszú ideje egy gittegylet. Patrubányának az elnökségét azonban nem azért vitatják, mert erdélyi ember. Ennek kifejezetten politikai, személyi és összefonódási háttere van. Tehát a Világszövetségen belüli hatalmi harcokból következett, hogy az Elnökség megoszlott. Az Elnökségnek az a része, amely Boross Péter egykori miniszterelnöknek a jelöltségét támogatta, szembefordult Patrubány jelölésével, s később megválasztásával. Hogy a Világszövetség pillanatnyilag mennyire működik törvényesen, azt én nem tudom. Erről különféle információk forognak Budapesten, meg szerette a Kárpát-medencében, és úgy tudom, hogy van egy ügyészségi vizsgálat is. Ezt a következő néhány hónapnak, vagy néhány hétnek a fejleményei el fogják dönteni. Én azonban azért kerültem kívül a Világszövetség keretein, és sok kérdésben a Világszövetséggel szembe, mert az a mély meggyőződésem, hogy a Világszövetségnek egy szolgáltató szervezetnek, és nem egy hatalmi központnak kell lennie.

A Magyarok Világszövetsége általában 200–220 millió forint évi költségvetési támogatást kapott az elmúlt években, és tudok arról, hogy a budapesti irodának a fenntartása évi 100 millió forintba kerül. Ugyanígy a szomszéd országokban működő irodák fenntartása. Volt

olyan esztendő, amikor a Világszövetség állami költségvetési támogatásából erdélyi magyar célokra (ott rendezendő konferenciák és egyéb események támogatására) összesen 7–8 millió forint, Szlovákiába 4–5 millió forint ment ki. Tehát a költségvetési támogatásnak csak egy töredéke volt az, ami a Világszövetség valódi célját szolgálta. Ezért vált számomra a Világszövetség hiteltelenné. Mert én úgy képzelem el, hogy a Világszövetségnek nem az a feladata, hogy vezetőinek az ausztráliai, kanadai, brazíliai utazásait első osztályú repülőjegyekkel megszervezze, hanem hogy a szétszórt magyarság ügyében tegyen valamit. Előttem a Világszövetség hiteltelenné vált. Kíváncsi vagyok arra, hogy Patrubby Miklós – akármilyen származású – képes-e tenni valamit a Világszövetség hitelének helyreállításáért. Ez a hitel csak nagyon hosszú időn keresztül lesz helyreállítható. Ha helyre tudja állítani, akkor mellé állok, ha nem sikerül, akkor a történelem úgyis el fogja az egészet sodorni.

A Világszövetség legutóbbi közgyűlésén volt Gidai Erzsébetnek, aki most a Csurka-párt képviselője, volt az a bizonyos javaslata Trianon ügyében. Ez az erdélyi helyhatósági választások két fordulójára között történt. Funar az első fordulóban 36 %-ot szerzett, a második fordulóban 53-at. Nagyon sokan azt mondják, hogy ebből a közel 20 százalékból legalább 56 %-ot Gidai Erzsébetnek köszönhet.

Bíró Gáspár:

Amikor azt a kérdést vettem fel, hogy érdemes-e magyarnak lenni, pusztán arra szerettem volna felhívni a figyelmet, hogy a felelősen politizáló magyarországi politikai elitnek úgy kell viselkednie, hogy érdemes legyen magyarnak lenni. Ez ne függjön attól, hogy a határokon túl feliratkozom-e egy listára. Nem jó, ha ilyen kényszerek elé állítják az embert. Ha már személyes tapasztalatok fölelevenedtek, hadd mondjam el én is magamról, hogy majdnem húsz éven keresztül meglehetősen rendszeresen szembesültem ezzel a kérdéssel, és én a magam részéről eldöntöttem az ügyet. Amikor az akut módon hasonló tartalommal megfogalmazott kérdésekről beszéltem, akkor arra is gondoltam, amit egyes jelen pillanatban Strassbourgban tartózkodó roma etnikumú magyar állampolgároknak a képviselői többször elmondtak nagyon széles nyilvánosság előtt rádióban, televízióban. Úgy mentek el ebből az országból, hogy soha többet nem akarnak ide visszajönni. Ebben benne van, hogy ezt a kérdést ők is eldöntötték, a maguk módján. De nagyon jó lenne, ha olyan kérdések nem merülnek fel, hogy érdemes-e magyarnak lenni. *Legyen ez egy természetes állapot azoknak, akik úgy gondolják magukról, hogy ehhez a nemzethez tartoznak. Akik pedig úgy gondolják, hogy nem akarnak ehhez a nemzethez tartozni, azok szintén természetes állapotként éljék meg a saját nemzeti hovatartozásukat, és ne legyenek ebből konfliktusok.*